Бунич Дарія Ігорівна,
старший судовий експерт відділу криміналістичних досліджень Івано-Франківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Гамалюк Богдан Михайлович,
судовий експерт відділу вибухотехнічних та пожежотехнічних досліджень Івано-Франківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, кандидат наук з державного управління

ЗАЛУЧЕННЯ ЕКСПЕРТА ТА СПЕЦІАЛІСТА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Призначення почеркознавчої експертизи, чи проведення експертного дослідження в цивільному процесі здійснюється при визнанні правочину недійсним або про доведення неукладеності правочину з причин непідписання його стороною, а саме у вирішенні спорів із визнання заповітів недійними, спорів по боргових зобов'язаннях, визнання договорів недійсними тощо. Для розгляду справи в суді висновок експерта є досить вагомим доказом та впливає на процес доказування і встановлення об'єктивної істини. Одночасно, треба зауважити, що залучення експерта почеркознавця або спеціаліста для правильного відбору порівняльного матеріалу в цивільному процесі здійснюється вкрай рідко.

В науковій та практичній літературі даному напрямку досліджень приділена значна увага. Серед науковців-практиків слід виділити Меленевську З.С., Собода Є.Ю., Шаботенко А.І . та інш. Зокрема, дані науковці вказують, що успішність проведення почеркознавчого дослідження у судовій справі, знаходиться у прямій залежності від якості і кількості зразків, наданих для порівняльного дослідження зразків почерку та підписів осіб, у відношенні яких поставлені питання перед експертом. Помилки, допущені при підборі зразків, можуть спричинити експертну помилку та спрямувати суд по невірному шляху [1].

Необхідною умовою, яка ставиться до зразків, що направляються для експертного дослідження, є їхня достовірність,

тобто безперечна (безсумнівна належність рукописів (підписів) саме тій особі, чиїми зразками вони служать. До основних вимог, які необхідно виконувати при підборі порівняльного матеріалу (зразків), відносяться належна якість та достатня кількість.

Під належною якістю зразків розуміється їхня порівнянність із досліджуваним об'єктом по ряду своїх характеристик. Достатня кількість зразків означає такий їхній об'єм, який би забезпечував можливість повного та всебічного співставлення усіх ознак, які містяться у рукопису (підпису) [1].

Для кожної сторони судового спору бажаним є збір матеріалів, які доводять їх правоту або позицію, адже за принципом змагальності у судовій інстанції, обидві сторони мають надати докази. В такій ситуації кваліфікований, повний та професійно виконаний висновок може мати вирішальне значення.

Більшість людей вважають, що проведення експертизи або експертного дослідження ініціюється лише через судове рішення, але це хибна думка. Сьогодні, якщо людина має бажання довести свою правоту в цивільному процесі, вона самостійно замовляє відповідне дослідження експерта для більш впевненої позиції.

Розглянемо більш детальніше правовий статус спеціаліста та експерта в цивільному процесі.

Відповідно до статті 74 ЦПК України [2], спеціалістом є фізична особа, яка надає допомогу суду під час вчинення певних процесуальних дій, що потребують спеціальних знань або навичок; учасник цивільного процесу, який залучається судом у випадках, коли при здійсненні тих або інших процесуальних дій необхідне застосування спеціальних знань і навичок в різних галузях науки, техніки або мистецтва.

Спеціалістом є особа, яка:

- володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних засобів;
- призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо).

Допомога та консультації спеціаліста не замінюють висновок експерта.

Спеціаліст зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом, відповідати на поставлені судом питання, надавати консультації та роз'яснення, у разі потреби надавати суду іншу технічну допомогу. За

відсутності заперечень учасників справи спеціаліст може брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Спеціаліст має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями та навичками, звертати увагу суду на характерні обставини чи особливості доказів, а також право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

На відміну від судового експерта, спеціаліст не складає письмового висновку і його пояснення в суді розглядаються як допоміжні. А саме, роз'яснення, що надаються спеціалістом, консультації, висновки здебільшого не визнаються самостійним джерелом доказів, яким є висновок експерта, вони лише носять допоміжний характер при дослідженні доказів або здійсненні інших процесуальних дій і не можуть заміняти висновки експерта. Допомога спеціаліста технічного характеру під час вчинення процесуальних дій не замінює висновку експерта.

Мета участі спеціаліста в цивільному процесі – надання безпосередньої технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій. До такої належить фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи.

Допомога спеціаліста не може стосуватися правових питань, тобто питань, пов'язаних із пошуком та застосуванням норм права. Однак, на наш погляд, з урахуванням сучасних тенденцій до збільшення кількості та складності нормативних актів суд може потребувати такої допомоги зі сторони відповідних спеціалістів.

Спеціаліст на відміну від експерта не несе кримінальної відповідальності за необґрунтовану відмову від участі в процесі або за свідомо помилковий висновок, він також не приводиться судом до присяг, йому лише роз'яснюються судом його права і обов'язку в процесі.

Під час діагностування правильно відібраних зразків для проведення почеркознавчої експертизи спеціаліст виділяє та оцінює рукописні написи та підписи, які властиві конкретній особі по якій виникають питання в суді.

На підставі зазначеного можемо сказати, що залучення експерта почеркознавця та спеціаліста в суді посідає особливе місце серед осіб, які сприяють здійсненню цивільного судочинства. Участь спеціаліста в цивільному судочинстві може мати дві форми. По-перше, це участь спеціаліста у сприянні здійсненню судом правосуддя в цивільних справах (зокрема шляхом участі в окремих процесуальних діях,

надання технічної допомоги: фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо). По-друге, це надання судові консультаційно-довідкової допомоги та письмових роз'яснень (висновків) щодо питань, що потребують застосування спеціальних знань (крім правових питань), коли проведення експертизи непотрібне.

Список використаних джерел

1. Меленевська З.С ., Собода., Шаботенко А.І . Судово-почеркознавча експертиза. / ред. Красюк. І.П Є.Ю.. Київ : Укр. центр духовн. культури, 2007. С. 47-48.

2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV, редакція 27.04.2024. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення 30.04.2024).

Венчагова Вероніка Миколаївна,
старша судова експертка сектору дактилоскопічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень Одеського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ПРОБЛЕМАТИКА ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Зважаючи на теперішні події в Україні, а саме на війну у розпалі, має місце виникнення певних проблем призначення і проведення судових експертиз, зокрема дактилоскопічних. Це зумовлено необхідністю зменшення бюрократичних процедур під час як призначення експертиз, використання і вдосконалення системи електронного документообігу між експертними установами, правоохоронними органами і органами судочинства, більш обґрунтовані строки проведення експертиз, виходячи з їх ступеню складності, а найголовніше – нормативно-правове закріплення таких заходів.

Судова експертиза може бути призначена у будь-яких галузях, як от медицина, хімія, балістика, графологія, дактилоскопія тощо, а отримані дані під час дослідження можуть мати суттєве значення для перебігу кримінального процесу в цілому. Окрім цього, самі судові експертизи проводяться фахівцями, які володіють набором спеціальних знань, вмінь у навичок за відповідним напрямом, а частіше за все, і не за одним.